Життєпис чорно-бурого лиса

Частина перша. Дитинство

І. Рідна домівка

Сонце зайшло за Голдерські гори, і м’які сутінки, такі любі всьому живому, вже почали огортати навколишні горби та долини. Навзаході небо пишно палахкотіло, а у видолинах світло було таке слабке, що ледве давало тіні. Вздовж річки Шобан, на високому її березі, ріс невеликий сосняк, де заховувалася затишна галявинка. О тій чудовій весняній порі, коли навколо духмяніли запашні квіти, вона видавалася справжнісіньким райським куточком. І все ж найцікавіша ця галявина була тим, що тут оселилася родина лисиць.

Вхід до нори крився в гущавині. Але зараз, у надвечірній час, уся родина вийшла на галявину погратися й погуляти.

Посередині була мати. Вона сиділа зовсім непорушно, але пильно стежила за всім, що відбувається навколо. А її малі пухнасті м’ячики затіяли грайливу мотанину, нічим не турбуючись: адже для малят найвища сила — мати, а коли ця сила їм віддана, то й увесь світ видається сповненим приязні. Вони безпечно гуляли, вовтузились одне з одним, ганялися за мухами, жучками, відважно нюхали волохатих джмелів, щосили бігали, ловлячи кінчик материного хвоста, або віднімали одне в одного якийсь нікому не потрібний недогризок. Одне слово, гралися аби грати і були раді будь-якій причині, щоб знову почати веремію. За м’яча їм правило засохле качаче крило. Багато разів воно переходило від одного до другого. Аж ось його схопило найспритніше лисеня з чорною смугою впоперек писка і почало з ним кружляти, поки іншим не набридло за ним даремно ганятися. Тоді воно й собі кинуло крило, вчепилося за материн хвіст і так заходилося його крутити, що

вона, не стерпівши, щосили сіпонула хвоста, аж мале полетіло шкереберть.

У розпалі цих веселощів на галявині майнула чиясь тінь, і мати й діти стенулися, та зараз же й заспокоїлись — це був батько. Він ніс для них їжу, тому всі миттю повернули в той бік очі й носи. Лис поклав додолу здобич — щойно задушену хохулю, і мати схопила її. Розказують, що лисиця ніколи не буде нести до своєї нори здобич, якщо там немає лисенят. І це правда. Лисиця кинула хохулю дітям, і вони накинулися на неї, як зграя вовків. Вони сіпали, тягли її, гарчали й люто витріщалися одне на одного, несамовито тріпаючи головою, щоб одірвати свою частку.

Мати з любов’ю дивилася на цю веселу метушню, не забуваючи озирати поглядом і навколишній ліс. Там могли ховатися страшні вороги: люди з рушницями, хлопці, собаки, орли чи сови,— всі вони залюбки полюють лисенят. Вона завжди на чатах, і пильнувати їй допомагає лис. Хоч він у родині грав другорядну роль (лисиця навіть не пускала його до нори, поки діти були сліпі), але все ж сумлінно постачав їм їжу і завжди стояв на сторожі.

Веселий бенкет лисенят був порушений батьковим "юр-юр-юр-яак" — сигналом про те, що наближається небезпека. Коли б лисенята були трохи більші, вони й самі б зрозуміли, що це означає. Але ж вони були ще дуже малі, і тому мати навчила їх, що робити: погрозливо повторила батьків сигнал і загнала їх до півтемної нори, де кожне спокійно доїло свою частку.

Серед ферм одної тільки Нової Англії водиться не менше тисячі пар лисиць. В кожної пари щороку народжуються діти, тому такі сцени, як ця, можуть відбуватися перед будь-якою лисячою норою кожного сонячного весняного або літнього дня. Отже, подібних сцен під самісіньким нашим носом буває не менше ста тисяч на рік, але лисиці такі потаємні, такі хитрі й обережні батьки, що хіба одній людині із ста

тисяч пощастить спостерігати це відрадне видовище. Зате як чарує очі та серця такий вияв щирої любові й відданості у цих тварин!

У містечку Голдері таким щасливцем, одним із ста тисяч, виявився Абнер Джюкс — довготелесий, білявий, весь у ластовинні хлопчина, який, замість того щоб пасти корів, лазив по деревах і драв воронячі яйця.

Він дивився вниз на веселу гру лисенят з таким захватом, що можна було відразу сказати: з цього хлопця виросте справжній природолюбець. Він одразу ж помітив лисеня з чорною пасмугою на писку, неначе в масці доміно[1], і, всміхаючися, стежив за його потішними витівками. Хлопець не замишляв проти лисячої родини нічого лихого і навіть не збирався перебивати пустощі малечі, та все ж через нього настав їх кінець, і через нього малятам довелося зазнати сумної долі.

Як і більшість хлопців, Абнер полював на лисиць тільки взимку. Він пишався своїм мисливським собакою, який незабаром стане "найкращий в усьому штаті". Правда, це був ще не собака, а всього лише щеня, але воно вже мало великі лапи, тонку талію й могутні груди. Голос у нього був дуже гучний і ляскучий, а вдача така люта й понура, що з нього й справді мав вирости презлючий собака. Абнер завжди причиняв його вдома, але зараз щеня вирвалося надвір і відразу ж кинулося шукати свого господаря. Саме воно, біжачи слідами Абнера, й стривожило батька лисенят.

Лисиця-мати, переконавшись, що всі семеро її найдорожчих малят зараз у безпеці, в норі, відразу ж кинулася назустріч ворогові. Вона навмисне побігла так, щоб собака натрапив на її слід, і справді незабаром почула металеве дзявкання, від якого навіть її мужнє серце закалатало дужче.

Та за себе вона зараз не думала. їй треба було відвести вбік ненависного собаку. На безпечній віддалі від нори вона легко його позбулася, здвоївши свої сліди, й прибігла додому. Там все було гаразд.

Тільки лисеня з чорним писком, що завжди її зустрічало біля входу, тепер принишкло в найглухішому кутку нори, уткнувши носа в пісок.

Воно визирнуло було надвір і почуло жахливий, пронизливий гавкіт собаки. Лисеня так перелякалося, що по всьому його хребту аж до кінця пухнастого хвоста пробігли холодні дрижаки; воно щодуху кинулося в найдальший куток нори й лежало там, скоцюрбившись, хоч небезпека вже давно минула.

Дотепер воно жило у світі любові; віднині в цей світ вдерся страх.

II. Нещастя

Багато хто з мисливців твердо переконаний: лисиця ніколи не залізе до курника, що найближчий до її нори. Вона не має ніякого бажання накликати на себе помсту найближчого сусіда, а тому воліє ходити по здобич на більш віддалені ферми. Може, цим і пояснювалось те, що курник Джюкса зовсім уникнув наскоків, тоді як Бентон щодня не дораховувався якоїсь курки. Старий Бентон взагалі не визначався терплячістю, але коли з його курника зникло більше чверті породистих курей, то він і зовсім розлютився й заявив: якщо сини його не можуть захистити курей, то він це зробить сам...

У неділю сини Бентона, Сай і Бад, проходячи вершиною горба, зачули гавкання Джюксового собаки, який гнався за лисицею. Собака цей був їм не дуже до вподоби, тому вони не схотіли втручатися в його справи. Але вони зупинилися, простежили за гонитвою, що відбувалася внизу, в долині, й побачили, як спритно лисиця обдурила собаку, коли їй набридло втікати. "Цікавий випадок,— подумали вони.— Буде що розказати людям біля пошти, коли б тільки там був хтось із Джюксів".

Але не встигли вони рушити далі, як лисиця показалася знову, вже несучи в зубах білосніжну курку. Бентон дуже пишався своїми білими доркінгськими курми, і це ж одну з них вполювала зараз лисиця. Через

півгодини хлопці стояли вже біля нори серед купи білого курячого пір’я. Хлопці спробували просунути в нору довгу палицю, але нора була кручена, тож лисенята, хоч і страшенно перелякані, все ж залишилися цілі й неушкоджені. Тим часом батько й мати гасали навколишнім лісом: вони нічим не могли їм допомогти.

Хоч нора й була на Джюксовій землі, діти Бентона вирішили прийти сюди наступного дня і викопати лисенят. Але в лисиці пробудився материнський інстинкт: її оселі загрожувала небезпека. Тому вона відразу стала рити іншу нору, а на світанку почала переносити туди свою родину.

Селянам відомо один дуже простий спосіб відбору: коли їм треба визначити, яке з новонароджених кошенят найкраще, вони користуються таким способом: виносять їх усіх у чисте поле. Кішка незабаром знаходить своїх дітей і починає переносити їх додому. І те кошеня, якого вона візьме першим, і є найкраще. Та й справді ж: найспритніше завжди вилізе на самий верх купи, на нього відразу ж зверне увагу мати і візьме його.

Отак було й тепер. У норі перше зустріло матір те лисеня, яке було найспритніше й найсильніше — Доміно, і його першого перенесла вона в безпечне нове сховище. За другим разом вона взяла найсильнішу його сестру, а за третім — невеликого, але міцного братика. А старий лис чатував на сусідніх горбах. Вже почало сіріти; мати саме переносила третього малого, як раптом батько подав сигнал небезпеки.

Хлопці Бентона прийшли з лопатою й мотикою, щоб розрити нору, і вже почали копати, але за три фути від входу наткнулися на величезний камінь. Що ж робити? Раптом з каменярні в горах долинув гук вибуху, підказавши їм план дій. Один з хлопців сходив до каменярні й приніс динамітний патрон, якого заклали в тріщину. Через хвилину почувся страшенний вибух, і коли спала пилюка, то виявилось, що вибух не розкрив лігва, а, навпаки, засипав його камінням. Лисенята, звичайно,

або задихнулися, або їх роздушило. Вибух перетворив житло у могилу, і хлопці пішли додому.

Коли б вони прийшли сюди вночі, то побачили б, як лисиці, і батько й мати, розгрібали лапами землю, як гризли зубами уламки граніту, щоб дістатися до своєї нори. Наступної ночі вони знову прийшли обоє, третьої ночі приходила вже одна тільки мати, а потім і вона залишила цю безнадійну справу.

III. Нова домівка

Нова домівка лисиць була за милю від попередньої і вже не на вершині горба, а біля річки Шобан, що саме тут витікає з міжгір’я на просторі луги. Тут, у виярку поміж скелями, де густо сплелося коріння осик та беріз, і була їхня нора. Перед входом до нори лежали дві брили граніту, бо лисиці вірять, що камінь— найкращий для них захист. Попередня нора була на схилі горба в сосняку, а ця — у виярку, що заріс осиками. Сосна весь час шумить, зітхає, осика — тремтить, трепече. А поруч, дзвінко виспівуючи, тече річка. І після того великого нещастя в родині лисиць шум сосен нагадував їм про минуле лихо, а річка й осики, здавалося, співали мирних пісень.

Біля самого входу до нори був густий чагарник, який спускався до тихої річки, що на її берегах розрісся оситняг. Цей зелений схил був місцем розваг трьох лисенят. Не раз і не двічі, а багато десятків разів можна було бачити, як батько-лис приносив їм здобич. Вся трава довкола була витоптана лапками лисенят, що безперервно тут бігали, граючись. Лисенята тепер швидко підростали, але найшвидше росло старше, в якого щодня темнішали і хутро, й маска на писку.

Батько й мати почали їх навчати, як ловити здобич. Мати вже майже не годувала їх молоком, вони їли те, що й дорослі, та ще її повинні були самі знайти харч, який приносили їм батьки, залишаючи щоразу далі від нори. Почувши материн поклик, всі лисенята кидалися в ліс і починалася

дуже серйозна гра під назвою "не знайдеш — будеш голодний". Як тільки вони ганяли туди й сюди по чагарнику, як петляли схилами горба, роздивляючись і обнюхуючи кожну ямочку! З якою радістю летіли вперед один з-поперед одного, коли вітер підказував їм, куди бігти, і як чудово навчилися вони нарешті мчати щодуху по батькових та материних слідах просто до схованої їжі!

Отак і навчалися вони справжнього полювання. Батькам здавалося, що всіх лисенят вони годують однаково, але насправді тут, як і повсюди, можна було пересвідчитися в справедливості старого, як світ, правила: "хто має більше, той більше й одержує". Найстарше лисеня було найрозумніше, найсильніше, найспритніше. Воно завжди знаходило їжу перше і хапало найбільші і найкращі шматки. Росло воно швидше за інших, і різниця між ними щодня була все помітніша. Але воно відрізнялося від інших ще одним: його темно-сіре хутро дедалі чорніло. Коли в брата й сестри почало рости руде й жовте хутро, властиве для їхньої породи, то в нього хутро щодня темніло, а на писку й лапах і зовсім стало чорне.

Був уже кінець липня. Старі лисиці не тільки невтомно діставали дітям їжу на сусідніх фермах, але й пильно оберігали їх від будь-якої небезпеки. Нерідко в їхній долині чути було голосне гавкання собаки, і завжди, почувши його, чорне лисеня тремтіло, але батько чи мати бігли назустріч ворогові і, легко його обдуривши, змушували повернутися додому без нічого. Обдурити собаку серед скель було їм так легко, що лисиці стали зневажати свого незграбного переслідувача і зробилися дуже самовпевнені. І от якось, коли всі троє лисенят галасливо бігали по галявині, шукаючи принесену батьком здобич, на них раптом кинувся плямистий собака. Від страшного рику лисенята кинулися врозтіч, але менший братик заворонився і потрапив у величезні собачі щелепи. Чудовисько-собака приніс це тендітне звірятко на ферму, поклав до ніг господаря і чекав, що той його за це похвалить. Але так і не діждався.

Біда ніколи не приходить одна. Наступного ранку лис-батько біг додому зі спійманою качкою, як раптом спереду почулося собаче

гавкання. Він звернув з добре знайомої йому дороги й опинився на стежці, огородженій з. обох боків високим плотом, через який він не міг переплигнути, не випустивши качки. Лис побіг стежкою, а собаки за ним. Тоді він шмигнув у перший же двір і — о горе! — натрапив ще на одного собаку: тут він і загинув.

Але його сім’я нічого про це не знала. Просто він не повернувся додому, не приніс здобичі. Мати і двоє лисенят в норі посеред осик трохи поголодували, а потім лисиця-мати відважно взяла на себе всі турботи. Щоправда, їй уже майже й нічого було турбуватись за дітей: у серпні вони вже разом з нею почали виходити на полювання і самі собі здобували їжу. У вересні дочка була вже така завбільшки як і мати, а брат у темному хутрі вдався набагато більший і сильніший за неї.

Стосунки між сестрою і братом, а також між матір’ю й сином тепер дуже змінилися, і обидві лисиці тепер почали уникати зустрічей з цим високим чорним лисом. Мати й дочка продовжували ще жити разом, але якийсь глибинний інстинкт уже порізнив їх навіки. Зустрічаючись випадково з високим чорним лисом, вони поводилися з ним по-дружньому, але всі троє намагалися зустрічатися якомога рідше. Отак швидкий Доміно, навчившись піклуватися сам про себе, покинув старий осиковий гайок і почав жити одинцем.

IV. Нове вбрання і нове життя

Тепер Доміно вступив у великий буремний світ, що так відрізнявся від рідної домівки під осиками. Тепер він почав жити самостійно і повинен був розраховувати тільки на власні сили, щоб прогодувати себе й уберегтися від ворога. Щоднини він ставав усе розумніший, обережніший та красивіший.

Невдовзі після того, як він залишив свою нору, йому довелося рятуватися від переслідування і тоді йому вперше довелося пересвідчитися, що розум деколи рятує краще за найшвидші ноги і що в

нього у важку хвилину є відданий друг — друг, якого він бачив щодня й раніше, але з яким познайомився тільки тепер.

Якось за Доміно погналося двоє собак, і, рятуючись від них, він до крові зранив свої лапи на. скелях. Було дуже жарко, сухо. Доміно щодуху помчав уперед, аби охолодити свої розгарячені, стомлені, скривавлені ноги в річці. Спустившись до води, він подався по мілкому проти течії, тішачися прохолодою. Так він пройшов з чверть милі, коли почув валування собак, що бігли по його сліду до річки. Молодий лис стрибнув на острівець і, сховавшися в кущах, спостерігав, як собаки згубили на березі слід, як вони бігали туди й сюди, намагаючись знову його знайти, і нарешті, нічого не виявивши, зовсім спантеличені попленталися додому.

Може, лис ясно і не розумів, що вода сховала його сліди, але в нього виробилося тверде переконання, що річка — таке місце, де можна втекти від небезпеки. Пізніше цей висновок не раз підтвердився досвідом. А на тім боці річки, нижче по течії, була піщана обмілина, де теж не залишалося жодних слідів і де можна було спекатися від переслідувача. Коли настала зима і річка вкрилася тонким шаром блискучої криги, Доміно помітив, що ця крига чудово витримує його і ламається під важким собакою. Але справжньою знахідкою для нього виявилася скеляста круча над річкою. Під урвищем вилася стежечка, спочатку досить широка, а потім така вузенька, що нею ще міг пройти лис, але ніяк не мисливський собака. Ця стежечка огинала вершину, а далі полого піднімалася на скелю і вела до лісу, куди іншою дорогою було не менше двох миль.

Нарешті Доміно взнав, що коли лови виявилися невдалі, то біля річки завжди можна знайти щось їстівне. Чи то була викинута на берег риба, чи дохла пташка, чи хоча б жаба, а все ж чимсь можна було перебити голод. І він думав: "Яке чудове місце річка! Тут завжди можна чимсь поживитися". Так річка стала йому другом.

Он як помудрішав наш лис! І зовні він теж став зовсім інший, хоч ця зміна вдесятеро збільшила небезпеку для його життя. Бо його хутро

щодня ставало все темніше, все густіше, аж поки почорніли всі руді й сірі волосинки. І кожний, хто розуміється на хутрових звірах, сказав би: "А з нього, певно, вийде неабиякий красень. Це молоде лисеня стане справжнім чорно-бурим лисом".

Роздобути хутро чорно-бурої лисиці — найбільше щастя, про яке тільки може мріяти будь-який мисливець. Але цього скарбу пильнують хитрість звірка і його швидкі ноги — тому вполювати чорно-буру шкірку може хіба що тільки щасливець. Ці шкірки не всі однакові, вони так само розрізняються, як і діаманти, по величині і якості, і мисливці розрізняють їх дуже точно.

Чорно-бура лисиця тільки взимку дуже відрізняється від звичайної. Чорно-буре лисеня, поки воно не змінило свого дитячого хутра, може легко видатися за звичайне. Лише з наближенням зими можна помітити красу, притаманну шляхетній породі. І ось тепер, коли минула осінь і в Голдері настали морозяні ночі, зимове хутро Доміно щодня ставало все густіше й довше, хвіст з білим кінцем все пухнастіший, а чорна смужка впоперек морди — все чорніша і скидалася на маску посеред сріблястого волосся. Голова й шия теж стали блискучо-чорні. Нарешті, немов зірки вночі на темному небі, з’явилися блискучі білі кінці волосин на фоні чорного, як смола, хутра. Той, хто бачив чорненьке лисеня в липні, ніколи б не пізнав його тепер, у листопаді, у всій пишноті чудового зимового вбрання: Доміно перетворився на прекрасного чорно-бурого лиса.

V. Красень і потвора

Незабаром усім стало відомо, що в Голдері з’явився чорно-бурий лис. Люди вже не раз бачили цього красеня, це диво серед хутрових звірів, і дехто навіть гадав, що Джюксова сучка, чорна Гекла, не раз уже ганялася за ним по п’ятах. Так принаймні розповідав сам Джюкс, хоч сусіди й підсміювалися з таких чуток, запевняючи, що чорно-бурий лис просто хотів познущатися з дурного собаки, змушуючи його бігти за ним щодуху, щоб потім спекатися від нього з допомогою одного з своїх незчисленних викрутів.

Гекла мала надзвичайний голос: гучний, дзвінкий і такий сильний, що тихої ночі його можна було чути за кілька миль. Це гавкання скидалося на мимовільне, бо сучка безперервно гавкала при кожному стрибку, навіть коли поверталася додому по власних слідах. Джюксові хлопці вважали, що Гекла — чудовий, зразковий мисливський собака, а сусіди твердили, що це всього лише якийсь покруч лисячої пастки й парової сирени, та до того ще й понура та дика потвора. Безсторонні люди дотримувалися думки, що Гекла — здорове, швидке, злюче щеня, в якого дійсно особливий незабутній голос. Я вперше почув, як гавкає Гекла, коли її замкнули в повітці, і цей ляскучий, страшний, металевий голос вчувався мені після цього кілька днів.

І ось якось восени, вже при заході сонця, коли я гуляв у лісі біля підніжжя Голдерських горбів, до мене долинув здалека той самий металевий гавкіт. Я відразу впізнав його і здогадався, що Гекла за кимсь женеться. Скоро мені стало все зрозуміло. Я почув, як стиха зашелестіло листя, і через кілька секунд побачив чудового звірка — чорного, наче вугілля, лиса. Він на хвильку зупинився і, ставши передніми лапами на дерево, що лежало долі, оглянувся. Лис був за п’ятдесят ярдів від мене, і я здогадався, що треба зробити: приклавши до губів руку, потяг у себе повітря й голосно цмокнув. Лис відразу ж повернувся і швидко поповз у мій бік. Ось уже між нами не більше двадцяти ярдів. Він став у зграбну позу, підвів голову, злегка підніс угору передню лапу, намагаючись дізнатися, звідки почувся любий йому голос щура або кролика. Яке ж було на ньому чудове хутро! Стояла ще рання осінь, а на тлі чорного, блискучого хутра уже виразно виділялися білі, наче сніг, груди і світлий кінчик хвоста. Жовті очі його горіли, наче вогники, а сріблясте волосся оточувало, наче сяйво, його голову й шию. Здавалося, я ніколи в житті ще не бачив такого дива. Нарешті я здогадався, що це, мабуть, і є отой голдерський чорно-бурий лис. Ми обоє стояли непорушно. Як це часто буває, він не міг зрозуміти, що перед ним людина. Але металеве гавкання було все ближче, тож лис збирався побігти далі. Я цмокнув ще раз, і знову дістав щасливу нагоду спостерігати зграбну позу настороженого звірка. Але ось я зробив необережний рух, і лиса наче вітром здуло.

За десять хвилин з’явилася інша тварина. Гавкаючи через кожні кілька футів, ламаючи все, що не гнулося, з налитими кров’ю очима, ні на що не дивлячись, важка, незграбна, бігла за лисом Гекла, відома всім Гекла, яка хотіла наздогнати найшвидшого на всі Голдерські горби звірка.

Аж страшно було дивитися, як ця потвора, пирхаючи, обнюхувала землю і бігла точнісінько по сліду, ні разу не звернувши з нього. З її лютих очей легко можна було догадатися, що станеться, коли вона дожене лиса. Я запищав кроликом, але Гекла не звернула на це ніякісінької уваги: вона тільки й думала, що про слід. Я сам полюю на лисиць і люблю таке полювання, але того дня це прекрасне створіння, за яким гнався безжалісний Цербер, нагадувало мені чудову співучу пташку, яку душить змія. Я забув давню дружбу людини з собакою і всією душею симпатизував чорно-бурому лису.

VI. Життя Доміно взимку

Настала зима, і сільські хлопчаки почали своє безладне полювання на лисиць. Пустивши вперед двох-трьох собак, вони йдуть звичайно за ними зі своїми рушницями. Якось на слід Доміно напала група кінних мисливців із цілою зграєю собак, але Доміно сховався у скелях біля річки. І після кожної успішної втечі він ставав дедалі сильніший, розумніший, дедалі краще міг збивати з пантелику переслідувачів. Він навчився, крім усього іншого, ще й витримки. Страшне гавкання собаки-здоровила лякало його й тепер, але Доміно навчився бороти свій страх і ставав дедалі відважніший та мужніший.

Тепер він жив так, як живуть усі лиси-одинаки. У нього не було нори, — лисиці рідко живуть взимку в норах,— і він лягав спати на відкритих місцях; від холоду його захищали густе хутро та пухнастий хвіст, а від будь-якої небезпеки чудові нюх і слух.

Спав він майже завжди тільки вдень, на осонні. Це вже такий неписаний закон у лисиць: "Вночі полювати, а вдень—спати". Коли починало смеркати, Доміно інстинктивно вирушав у мандри на пошуки харчу, так само як це робили і всі його предки.

Дехто помилково думає, що дикі тварини можуть бачити і в темряві. Ні, світло потрібне їм теж, хоч і значно менше, ніж людині. Щоправда, тварини краще, ніж людина, можуть пересуватися в темряві помацки. Вони не люблять яскравого світла, що буває опівдні, а полюбляють ранкові та вечірні сутінки. При місяці або в зоряну зимову ніч, коли блищить сніг, полювати найзручніше. Отже, й Доміно, тільки-но сіло сонце за обрій, вийшов на щоденний промисел. Він біг підтюпцем навпроти вітру, звертав убік, щоб дослідити кожний більш-менш примітний чагарник чи зарослий осокою вибалок, заглядав повсюди, де йому вдавалося колись щось піймати, і підбігав до кожного стовпа, каменя або рогу огорожі понюхати, чи не була там недавно якась лисиця. Бо лисиці, як і собаки та вовки, мають звичку залишати сліди біля кожного каменя чи стовпа. Потім він гасав по вершинах горбів, оглядаючи їх з усіх боків, і принюхувався, чи не почує запаху дичини Якщо чути було яке-небудь шарудіння — він зупинявся і стояв нерухомо, аж поки переконувався, що небезпеки немає, або підкрадався, немов кішка, ближче — поглянути, що там діється. Деколи він видирався на яке-небудь похилене дерево, щоб оглянути місцевість, а якщо такого дерева не було, то підскакував угору, щоб далі побачити. Під час цих нічних походів він не обходив і фермерських садиб, які охороняли собаки. Цікаво, що, де з’являться нові ферми, там стає більше лисиць,— кожна ферма має одного або й двох постійних утриманців лисячого поріддя.

Отож Доміно, незважаючи на собак, біг від одної ферми до іншої. Коли треба було пересвідчитись, що там робиться, він зупинявся і гавкав — якщо собака вибігав, лис кидався навтіки, а коли ніхто не відзивався, він робив висновок, що собака зачинений, прокрадався у двір і шастав по всіх усюдах. Звичайно, він завжди волів би зловити вгодовану курку, яка зразу німіла, щойно він хапав її за горлянку. Але часом йому доводилося задовольнятися усякою всячиною — шматком хліба, викиненого курам,

чи навіть дохлим щуром з капкана. Не гордував він і недоїдками з свинячого корита.

Майже щоночі він знаходив щось їстівне; а коли є змога хоч п’ять разів на тиждень наїстися, то цього цілком вистачить, щоб не схуднути й пережити зиму.

VII. Доміно знаходить собі подругу

Жодна дика тварина не блукає по всіх усюдах, скрізь де попало. Кожна має окрему ділянку, ловецьке угіддя, яке вважає своєю власністю. За це угіддя вона ладна битися з будь-яким зайдою, що належить до її породи. Спостереження показують, що ловецьке угіддя лисиці звичайно тягнеться на три-чотири милі від нори. Може бути, що ділянка однієї лисиці частково співпадає з ділянками інших. Але вона звикає до таких сусідів. Вивчивши їхню зовнішність і запах їхніх слідів, лисиця не звертає на них уваги. Зовсім інша річ, коли вдирається якийсь чужинець. Тоді починає діяти правило: "Бийся й перемагай або здайся й утікай".

Коли "Сніговий місяць" доходив кінця, Доміно, у розквіті сил, убраний у чудове хутро, відчув себе дуже самотнім. Часом це незрозуміле бажання знайти собі товариша змушувало його подовгу сидіти на горбі коло якоїсь ферми і слухати гавкання собак або, якщо не було небезпеки, навіть навмисне потрапляти їм на очі, щоб вони за ним ганялися. Деколи ж він сідав на вершині освітленого місяцем горба і протяжно вив. Вчені називають це виття лисячим гавканням, а мисливці тужним плачем:

Яп, яп, яп, яп, юррр-йоу,

Яп, яп, яп, яп, юррр-йоу...

Отак він сидів, виючи, однієї ночі "Голодного місяця" і зовсім не сподівався, що до нього хтось відкликнеться. Що більше Доміно вив, то дужче відчував свою самотність.

"Голодний місяць" — це по-нашому лютий. Зима стала не така вже сувора, повіяв м’який вологий південно-східний вітер, а з ним з’явилося якесь дивне відчуття весни.

Яп, яп, яп, яп, юррр-йоу,

Яп, яп, яп, яп, юррр-йоу,—

завів знову Доміно і, уважно подивившись навколо, помітив якусь тінь, що майнула засніженим полем. Поки він, нашорошивши вуха, слідкував за нею, інша тінь, але вже ближче, пронеслася по снігу, і Доміно відразу ж кинувся за нею.

Людина пізнає своїх сусідів тільки із зовнішності і легко помиляється, коли вони хоч трохи її змінять. Лисиця перевищує людину в цьому відношенні: вона знає сусідів ще й по запаху їхніх слідів та тіла, а запах майже не змінюється. За якусь мить Доміно уже нюхав слід другої тіні і його ніс відразу підказав йому, що це слід рудого лиса, який живе на Шобані. Він віддавна полював у цьому районі, тому Доміно спокійно побіг далі. Але від сліду другої тіні його кров так і закипіла від обурення: цей слід залишив чужак, що забрів на його територію. Доміно помчав щодуху. Але що далі він біг, принюхуючись до сліду, то меншав його гнів: інше почуття опановувало його. А ніс, цей чудовий неперевершений проводир, нашіптував: "Поспішай... Це ж та, за ким ти сумував: це лисиця".

Щодуху понісся він уперед і знову натрапив на слід рудого, який біг по першому сліду. Недавно Доміно зовсім спокійно обнюхував його слід, тепер же він запалився невимовним гнівом на свого суперника, аж волосся від вух до хвоста наїжачилося.

Пробігши три-чотири галявинки, Доміно догнав обох лисиць. Те, що він тепер побачив, не було схоже ні на переслідування, ні на бійку і не зрозуміло було — гніваються вони одне на одного чи ні. Чужа лисиця, невелика руда самочка з елегантною білою манишкою, відбігала трохи вперед. Рудий відразу ж доганяв її, і тоді вона поверталася до нього і вищиряла зуби. Він відскакував, але не кусався. Так вони й бігли зигзагами, і Доміно, побачивши їх, відчув, що його охопила ціла буря гніву й жадання. Йому чомусь здавалося, що в нього більше прав на Білянку, і він здивувався, коли вона сахнулася від нього ще дужче, ніж від його суперника. Він оглянувся і грізно загарчав на Рудого.. Той підняв догори хвоста, випростався і вищирив свої зубиська.

Кілька секунд вони стояли так один навпроти одного. Білянка тим часом хотіла втекти. Суперники швидко побігли за нею вслід, загрожуючи один одному. Першим догнав її Доміно. Вона зупинилась і огризнулась, але не дуже сердито. З другого боку підбіг Рудий і побачив, що йому погрожують і Доміно, й Білянка. Суперники кинулися в бійку. Доміно звалив Рудого, але не кусав його. Білянка знову хотіла тікати, і вони побігли за нею, не перестаючи гарчати один на одного.

Але хоробрість і врода Доміно вже покорили серце Білянки. Перебігаючи через поле, вона потроху наближалася до нього. І коли всі троє зупинилися, то виявилося, що тепер уже вони вдвох стоять проти Рудого. Доміно випростався, підняв хвоста, загарчав, показавши свої блискучі зуби, і з рішучим виглядом подався до свого суперника. Той зрозумів, що для нього все пропало, повернувся і понуро побіг геть.

Частина друга. Удвох

VIII. Весна

І ось нарешті на Голдер завітала весела весна. Схили горбів потемніли, річки зашуміли, в повітрі тільки й чути лопотіння крил, щебетання пташок, а в ставках без кінця кумкають жаби.

В лісі, ще безлистому, проглядає крізь сніг грушанка і, випроставши свої лискучі листочки, немов каже:

"Ось чого я чекала, аж ось коли будуть у пригоді мої червоні ягоди".

Куріпки, білки і бабаки ласують цим частуванням "Воронячого місяця", і кожний, хто любить диких тварин, мимоволі замислюється, як мудро чинить мати-природа, що в цю голодну пору можна знайти таку смачну їжу. В лісі й на озері паруються тварини й птахи, а отже незабаром з’являться й новонароджені малята. І гомін весни відлунював також у серцях Білянки та Доміно.

З прадавніх часів тварини відшукували найліпшу форму сім’ї. І найкращою виявилася моногамія. Вона стала законом для вищих тварин. Минає пора кохання— але залишаються інші зв’язки. Так і Доміно та Білянка зробилися не лише подружжям, але й друзями на все життя. Бо так заведено у всіх лисиць.

Щойно по схилах задзюрчали перші струмочки, як ця пара почала шукати місце для нори. Де тільки вони не бігали, де не шукали. Вірніше, шукала сама Білянка, а Доміно слухняно плентався за нею. Так вони обнишпорили піщану рівнину на схід від Голдерських горбів. Але там повсюди були невеликі позначки, що їх залишили інші лисиці, а це їхньою мовою означало: "Чужинцям тут не місце". Потім вони облазили усі балки Голдера. Але там ще не розтанув сніг. Вони повернулися знову до річки і натрапили на осиковий гай — той самий гай, де минуло дитинство Доміно. Тут, здається, пошуки Білянки і закінчилися: вона знайшла те, чого так довго шукала.

Обнюхавши землю в багатьох місцях, вона почала рити землю посеред ліщини. Земля тут була вкрита товстим шаром снігу і торішнього листя, тому не замерзла, а інакше лисиця не змогла б вирити нори. Але якесь незрозуміле для нас відчуття підказало їй рити саме тут. А Доміно,

вибравшись на горб, тим часом стояв на варті. За годину лисиця вилізла з ями і її змінив Доміно.

Так вони й рили кілька днів навперемінки, аж поки нора була готова. Це був довгий тунель, який спочатку спускався вниз, потім ішов угору до розширення, від якого відходив убік інший тунель довжиною в кілька ярдів. Перший же тунель знову повертав угору і закінчувався поки що під замерзлим шаром землі.

Лисиця щодня шкребла замерзлу землю, яка щодалі то все більш розставала. Нарешті було прорито акуратний, круглий вхід. Лисиці замаскували його кущиком торішньої трави, а попередній вхід зарили. Біля нового входу не було виритої землі, і ніхто б його не помітив, навіть стоячи поруч. А трава, яка щодня все підростала, закривала його ще дужче.

Їжі тепер було вдосталь і одного разу, спіймавши необережного бабака, що вийшов поблукати вночі, Білянка зарила його в сухому піску бокової кімнати.

Тепер і лис, і лисиця старалися, щоб їх якомога рідше бачили поблизу нори. Вертаючися додому, Білянка раз по раз брьохала річищем струмочка, щоб не залишати помітних слідів. Доміно часто прилягав за званим деревом у траві, поки якийсь хлопчак проходив мимо, і гадки не маючи, що лис так близько. Чорно-бурий лис з кожним днем все більше боявся таких зустрічей.

І все ж однієї зустрічі він не уник. Він помітив, що просто на нього йде невелика дівчинка з корзинкою в руці. Він не те щоб дуже злякався, просто відчув неспокій, та й то невеликий, бо подумав: "Вона мені не зробить зла". Встав і, не поспішаючи, попростував до дівчинки-школярки, яка збирала грушівку. Дівчинка теж його не злякалася, їй заманулося погладити його лискуче хутро. І йому хотілося, щоб вона його погладила. Але тут де не взявся маленький собака, що біг за дівчинкою; він

розгавкався на весь ліс, і Доміно мусив тікати. Дівчинка принесла додому ягоди і розповіла про лискучого лиса, що так ласкаво дивився на неї, але ніхто, крім малих та старих, їй не повірив.

X. Подія

Коли за "Воронячим місяцем" настав "Трав’яний", повітря лісів та полів сповнилося чеканням нового життя. Білянка різко змінилася: вона уникала Доміно, неначе свого ворога. Коли він хотів залізти в нору, вона дико гарчала і прогонила його. Він не розумів чому, але слухався, цілими днями не заходив до нори. Під час його відсутності й сталася знаменна подія.

Хто змушує матір-людину любити, пестити, годувати своє немовля? Хто навчає ТТ так дбайливо, так розумно його доглядати, тримати в теплі, оберігати ціною свого життя його спокій? Хто її вчитель? Нема й не було в неї вчителів, крім власного інстинкту: мати-дикунка робить це все не гірше найученішої європейки. Отакий самісінький інстинкт материнства проявився і в Білянки. В неї народилося п’ятеро лисенят, крихітних, безформних, "огидних", як сказали б про них люди, але для неї це були найкращі, найчудовіші створіння в усьому світі. З цієї хвилини вона вся належала тільки їм, їх пестила, охороняла, тремтіла над кожним з них.

Тільки через кілька годин зважилася вона залишити їх самих і то лише для того, щоб вгамувати спрагу прохолодною водою з близького струмочка. Там на березі на неї вже чекав Доміно. Білянка тільки вухами схитнула, але не зронила ні звука, цілком його ігноруючи. Він ліг на торішньому листі, а вона повернулася до нори. В той день їй не хотілося їсти. Наступного дня вона відчула голод, але й не подумала виходити з нори. Навіщо, справді, виходити? Всі лисиці-матері завжди роблять запас їжі в норі, роблять це інстинктивно, ні про що не думаючи. Для цього й Білянка загребла у пісок бабака. І дуже добре зробила.

Через два дні, коли скінчився запас, вона вийшла з нори і недалеко від входу знайшла купку недавно задушених мишей. Може, лис приготував їх для дітей, а не для матері. І справді, вони принесли користь дітям, хоч і з'їла їх мати. З цього часу Білянка щодня знаходила якусь їжу біля нори або сховану десь недалеко в траві.

Дев'ять днів лисенята лишалися сліпі, потім їхні очі розплющились. Тепер вони вже не так пищали, і мати могла виходити з нори спокійніше. Доміно помітив, що зараз вона вже не так проганяє його, як раніше, а ще через кілька днів він і зовсім приєднався до всієї родини.

Це був початок нових для нього обов'язків. Він усім серцем полюбив своїх дітей, і не менш від матері піклувався за них. Мабуть, ніколи ще не було таких щасливих лисенят, як ці на Шобані, що в них матір'ю була Білянка, а батьком чорно-бурий Доміно. Коли їм було близько місяця, то ці маленькі незграби вперше спробували виповзти надвір. Рухалися вони дуже помалу і незграбно: в них не було ні спритності, ні краси, але була чарівність безпорадних малят. І кожний, спостерігаючи їх, відразу б помітив почуття, які безпорадність лисенят викликала у батьків: їм, як і будь-яким іншим батькам, хотілося весь час пестити, голубити цих пухнастих крихіток, і вони завжди були готові захищати своїх діточок від будь-якого, навіть найстрашнішого ворога.

Від того часу все частіше почали повторятися сцени, які відбувалися в дитинстві перед домівкою самого Доміно. Лисенята з кожним днем міцніли й ставали дедалі більше схожі на батьків.

Щасливі настали дні на Шобані, коли і небо було спокійне, і вітер лагідний, коли життя таке приємне, що всіх хочеться любити. Доміно спокійно розкошував з своєю родиною. Але ми тільки тоді узнаємо, як високо нам пощастило піднятися, коли подивимося униз і побачимо, як низько можемо впасти. Так ведеться у світі, що серед радощів трапляються і прикрості, і щасливий лише той, хто зможе їх обминути.

X. Давній ворог

Якось Доміно повертався додому із здобиччю. Назустріч йому з нори висунулись п’ять чорних носиків і десять маленьких блискучих оченят утупилися в нього чи, може, в те, що він ніс. Раптом десь недалеко почулося собаче гавкання, і Доміно стривожено вискочив на пеньок, щоб краще дослухатися. Атож, це був знайомий страшний голос давнього ворога. Його нізащо не можна підпустити до нори, і, притлумивши страх, Доміно хоробро кинувся назустріч собаці, а мати тим часом загнала маленьких.

Гекла відразу ж погналася за Доміно, але тепер вона була в розквіті сил, і тікати лисові стало важче. На мить Гекла зупинилась, почувши слід Білянки, але Доміно відважно виглянув із-за кущів, задирливо гавкнув, і вона знову кинулася за ним. Обоє були молоді та сильні і з годину бігали на повну силу. Доміно це нарешті обридло, і він вирішив обдурити собаку, як то робив раніше. Але тепер це було не так легко: Гекла багато чому навчилася і стала добрим гончаком. Ні перша, ні друга спроба не вдалася. Тоді Доміно пригадав вузький карниз вздовж скелястої кручі там, де Шобан витікає з-поміж гір і помчав туди, а за ним і його невблаганний ворог.

Невідомо, чи це була випадковість, чи хитрий задум Доміно, але обоє мчали просто до кручі. Уже розкішне

чорне хутро Доміно завидніло на березі. Він сповільнив свій біг. Здавалося, ще трохи — і Гекла наздожене його. І справді, віддаль між ними зменшилася. Ось вони добігли до широкої стежки. Доміно побіг Ще повільніше, і Гекла уже зовсім наступала йому на п’яти. А стежка все вужчала. Собака ж був певний, що ще стрибок — і втомлений лис буде у нього в зубах... Але нараз хитрюга-лис помчав як стріла по вузькому карнизу вздовж скелі. А Гекла, кремезна, широкогруда, кинувшися за ним, вдарилась боком об скелю, беркицьнула на каміння і — полетіла вниз, усе вниз, аж у крижану воду річки. Лис же спокійно дивився, як падав і ранився до крові його ворог-собака.

В цьому вузькому місці Шобан навіть улітку тече дуже швидко, навесні ж перетворюється на ревучий вир. Найсильніший собака не наважився б стрибнути в це пекло, і нещасна зранена Гекла докладала всіх сил, аби не загинути. Миль зо дві несло її з ревом за водою, шпурляючи на гостре каміння, перевертаючи на всі боки, аж поки не викинуло на піщану обмілину. Тільки на другий день доповзла вона додому і вже ні навесні, ні влітку не могла ходити на полювання. А п’ятеро носиків, десятеро оченят на пухнастих невинних мордочках щодня визирали з своєї нори, почуваючися в безпеці під захистом всемогутнього батька, і їхня рідна долина в осиковому гаю стала долиною миру.

XI. Лань

Літо було в повному розквіті і "Трояндовий місяць" буяв у всій своїй красі. Лисенята росли надзвичайно швидко. Двоє з них уже мали темно-свинцеве хутро, яке свідчило за їхнє шляхетне походження і було запорукою майбутньої сили. Білянка і Доміно намагалися тепер приносити додому живу дичину, щоб лисенята могли самі вполювати її та задушити.

Щодень малюки переживали все нові пригоди, які давали їм нагоду проявити в них свою спритність та нюх. Кожне полювання навчало лисенят чогось нового, і вони ставали все зграбніші. Заради них Доміно часто йшов на такі ризиковані справи, які для іншого лиса скінчилися б дуже погано, а він тільки ставав усе сильніший, спритніший та хитріший. Якось, шукаючи в заростях папороті бабаків, Доміно раптом почув дивний запах, а потім побачив, що в траві лежить досить велика тварина, рудувата і вся в білих плямах. "В лісі немає друзів",— подумав насторожений лис і інстинктивно завмер на місці, щомиті готовий втікати, коли б ця дивна істота кинулась на нього. Але плямиста тварина лежала, поклавши голову на землю, наче нежива, і тільки дивилася на нього великими, круглими, зляканими очима.

Лані — а це було ланеня — дуже рідко зустрічаються на Шобані, то й не дивно, що Доміно ніколи їх ще не бачив і тепер не знав, як йому повестися. Було ясно, що ланеня дужче боїться лиса, аніж лис його. Коли переляк минув, цікавість перемогла, і Доміно наблизився до малого, яке не рухалося і, здавалося, навіть не дихало. Лис ступив ще крок і був тепер за один стрибок від завмерлої тварини. Коли він підійшов упритул і став над цим дивним створінням, воно раптом скочило на свої тонкі довгі ніжки і, застрибавши, жалісно замекало. Доміно високо підскочив і з цікавості подався слідом за ним.

Раптом недалеко почувся тупіт, і за мить прибігла мати-лань. Шерсть на її спині здибилася, очі горіли злючим зеленим вогнем, і Доміно відразу зрозумів, що потрапив у біду. Він кинувся щодуху геть, але лань, пирхаючи, погналася за ним, вистукуючи по землі гострими ратицями. Вона була вдесятеро більша за нього і летіла наче вітер. Догнала його й брикнула передньою ногою,— але йому, на щастя, вдалося уникнути цього удару. Вона знову й знову била його ногою, а Доміно весь час спритно відскакував убік. Розлючена лань переслідувала його й далі, хоч її мале й залишилося ціле й неушкоджене. Вона, певно, вирішила забити ворога, який, на її гадку, хотів заподіяти шкоду її дитині.

Вона переслідувала лиса й далі ще з більшою лютістю. Кущі заважали лису втікати, а для важкої лані це була не перешкода. Якби не ці прокляті кущі, таке переслідування, може, потішило б лиса. А так було зрозуміло, що, вивернувшися з-під її копит сто разів, він може не вивернутися на сто перший, і йому буде кінець. Тому лис вирішив будь-що вибратися на безпечніше місце, і, вибігши з кущів, припустив щодуху через поле до лісу. На узліссі лань мало його не догнала. Він ледве вивернувся від удару передньою ратицею — цей удар дістався товстому дереву.

А серед дерев Доміно міг уже посміятися з розлюченої лані та її дурного ланеняти. Все ж це було для нього пересторогою, і він добре затямив, що чужий — завжди ворог.

[1] Доміно — маскарадне вбрання у вигляді довгого плаща з каптуром.